

Список використаних джерел

1. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: Формування та використання: Оцінка фінансового потенціалу підприємства / Н.В. Касьянова, Д.В.Солоха, В.В. Морева, О.В. Белякова, О.Б.Балакай: [Електронний ресурс]. –Режим доступу:http://pidruchniki.com/1151051354119/ekonomika/otsinka_finansovogo_potentsialu_pidpriyemstva.
 2.Левченко Н.М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Н.М. Левченко // Інвестиції: практика та досвід. – К.: Економіка, 2012.– №2. – 114 с.

3. Управление организацией: Энцикл. слов. – М.:Издательский дом ИНФРА»М, 2001. – 822 с. [Электронный ресурс]:Режим доступа: <http://uas.yuna.ru>
 4. Большой экономической словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 4»е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
 5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ...СВ. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
 6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і голов, ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ»Перун», 2002. – 1440 с.

УДК 331.4:658:69

М.М. ЗИНЧЕНКО,

здобувач Київського національного університету будівництва і архітектури

Інтелектуальний капітал підприємства: сутність та особливості формування в будівництві

У статті розглядаються сучасні підходи до визначення та класифікації інтелектуального капіталу будівельного підприємства. Виокремлено рівні сутності інтелектуального капіталу. Проаналізовано основні етапи та фази формування інтелектуального капіталу підприємства. Дано характеристику елементам які формують інтелектуальний капітал підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, нематеріальні ресурси, будівельне підприємство, економіка знань, знання, інформація.

М.М. ЗИНЧЕНКО,

соискатель Киевского национального университета строительства и архитектуры

Інтелектуальний капітал підприємства: сутність та особливості формування в будівництві

В статье рассматриваются современные подходы к определению и классификации интеллектуального капитала строительного предприятия. Выделены уровни сущности интеллектуального капитала. Проанализировано основные этапы и фазы формирования интеллектуального капитала предприятия. Дана характеристика элементам которые формируют интеллектуальный капитал предприятия.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, нематериальные ресурсы, строительное предприятие, экономика знаний, знания, информация.

M. ZINCHENKO,

postgraduate student of the Kiev National University construction and architecture

Intellectual capital of the enterprise: the essence and particularities of formation in the construction

The article deals with modern approaches to the definition and classification of intellectual capital of a construction company. Singularly the levels of the essence of intellectual capital. Analyzed the basic stages and phase of formation of intellectual capital of the enterprise. The characteristic of elements forming the intellectual capital of the enterprise is given.

Key words: intellectual capital, non-material resources, construction enterprise, economy of knowledge, knowledge, information.

Постановка проблеми. Інтелектуальний капітал для будь-якого суспільства є його багат-

ством, однією з найвищих цінностей, запорукою лідерства у світовому господарстві, конкуренто-

спроможності економіки, розвитку інноваційних процесів, прогресивності тощо. Процес його накопичення, як правило, триває протягом всього життя людини. На його обсяги можуть і впливають різні фактори: охорона здоров'я, демографічна ситуація, освіта та її якість, економічні показники, екологічне середовище та ін.

Інтелектуальний капітал складається з інтелектуальних ресурсів людей підприємств, фірм та організацій (знання, уміння, талант, творче мислення, освітньо-кваліфікаційний рівень, об'єкти інтелектуальної власності, машини, устаткування, інноваційні розробки тощо), які є результатами попередньої діяльності людини і використовуються суб'єктами господарської діяльності для виконання поставлених завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аспекти сутності інтелектуального капіталу висвітлено у роботах таких науковців, як Т. Стюарт, Л. Едвінсон, М. Мелоун, Е. Брукінг, В. Лич, Е. Амманн, Ю. Гутарева, Ю. Канигін, В. Куценко, Н. Ушенко, Б. Малицький, В. Прошак, К. Ковтуненко, Ю. Юрченко, Я. Шаповал та ін.

Але скільки б не було суперечок щодо визначення терміну «інтелектуальний капітал», більшість дослідників погоджуються з тим, що це поняття розглядається як сукупність нематеріальних активів підприємства, більшість розглядає це поняття як «колективний мозок», який виконує накопичувальну, відтворювальну, виробничу, стимулюючу, конкурентоспроможну, забезпечувальну та інші функції.

Мета статті. Визначення сутності та особливостей формування інтелектуального капіталу будівельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасних ринкових відносин, аналіз конкурентних переваг та лідерства підприємств, які засновані на ефективному використанні унікальних нематеріальних чинників, що приводять у дію механізми інноваційного розвитку все це та інше стало поштовхом введення у науковий вжиток поняття «інтелектуальний капітал».

Термін «інтелектуальний капітал» один із перших використав Т.Стюарт в своїй роботі «Інтелектуальний капітал», де він визначив його як суму знань всіх робітників компанії, яка забезпечує її конкурентоздатність [1, с. 7]. На перший погляд, зміст понять «знання» і «інтелектуальний капітал» здаються однаковими, але Т.Стюарт й інші дослідники даної проблеми вірно зазначають,

що лише знань працівників іще недостатньо для підвищення прибутковості. Окрім знань потрібні відповідна організація праці, інфраструктурна підтримка (системи передачі й зберігання інформації), наявність попиту на знання, що є в наявності в компанії. Т.Стюарт виокремив дві іпостасі існування інтелектуального капіталу. «Насамперед, це напівпостійна сукупність знань, що виростає навколо деякої задачі, людини або організації і інструменти, за допомогою яких можна збільшити сукупність знань» [1, с. 119–120].

Інтелектуальний капітал варто відрізнити від такого поширеного у вітчизняній науковій літературі поняття як «інтелектуальний потенціал». Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [2].

Лич В.М. наголошує, що історичні особливості соціокультурних основ економіки інтелектуального капіталу пов'язані з необхідністю знаходження форм поєднання соціокультурних основ економічного розвитку при забезпечення свободи поєднання творчого різноманіття. Соціогенез передбачає ритмічне виникнення, розвиток, зміну та зникнення його елементів (індивідів, знарядь праці, соціальних груп, класів, суспільних відносин), тобто і розвиток, і деградацію, відносні прогрес і регрес культурно-цивілізаційних світів, які є невід'ємною частиною будь-якого періодичного процесу. У них дослідні школи виділяють, відповідно до своїх підходів і наукових завдань, різні етапи, фази, ритми, хвилі і цикли. [3, с.9].

Складовою економічного потенціалу підприємства будь-якої галузі є інтелектуальний потенціал, який формується за рахунок відповідних ресурсів. На рівні підприємства інтелектуальний потенціал є основою інноваційного розвитку. Джерелом формування інтелектуального потенціалу підприємства є інтелектуальні ресурси, а також фінансові ресурси їх формування, які підприємство має в своєму розпорядженні. Тобто, фінансові ресурси через фінансовий потенціал підприємства, реалізуючись в інтелектуальні ресурси, є основою й для формування інтелектуального капіталу підприємства. Раціональне вкладання коштів у програми розвитку персоналу, нематеріальні активи, витрати на інтелектуальну власність сприятиме зростанню інтелектуального капіталу, збільшен-

ню ринкової вартості підприємства та досягненню значного економічного ефекту.

Отже, в процесі життєдіяльності підприємства інтелектуальний потенціал тісно переплітається з фінансовим потенціалом підприємства, що веде до підсилення конкурентних переваг, підприємницьких і управлінських навиків інтелектуального капіталу. У розрізі часу й постійно змінних зовнішніх й внутрішніх факторів, що впливають на діяльність суб'єкта господарювання, можна виявити закономірну зміну фінансового потенціалу підприємства протягом всього циклу життєдіяльності. Інтелектуальний потенціал, розвиваючись на основі економічного потенціалу, в т.ч. фінансового потенціалу підприємства, вбирає в себе їх основні властивості. [4].

Отже, інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал взаємодіють між собою і не можуть розвиватися окремо, тобто потенціал переходить в капітал і разом вони створюють інноваційні продукти, які в кінцевому результаті розвивають підприємство, підвищуючи його прибутковість, рентабельність, конкурентоздатність на ринку.

Інтелектуальний капітал, його основні складові та елементи трансформуються або конвертуються в процесі формування та розвитку самого інтелектуального капіталу. Формування інтелектуального капіталу здійснюється шляхом перегрупування та управління інтелектуальними ресурсами, конвертації інтелектуальних ресурсів на інші економічні ресурси. Цей процес сприяє зростанню та збільшенню цінності організації на ринку.

Е. Амманн [5, с.183–186] розглядає дев'ять основних варіантів форм конвертації інтелектуального капіталу:

- 1) перетворення індивідуальних компетенцій у індивідуальні компетенції;
- 2) перетворення індивідуальних компетенцій у зовнішню структуру;
- 3) перетворення зовнішньої структури в індивідуальні компетенції;
- 4) перетворення індивідуальної компетенції у внутрішню структуру;
- 5) перетворення внутрішньої структури в індивідуальні компетенції;
- 6) перетворення зовнішньої структури у зовнішню структуру;
- 7) перетворення зовнішньої структури у внутрішню структуру;
- 8) перетворення внутрішньої структури у зовнішню структуру;

9) перетворення внутрішньої структури у внутрішню структуру.

Конвертація зовнішньої структури в індивідуальну компетенцію – це передача знань найма-ним працівникам будівельних підприємств у формі нових ідей, практичного досвіду, технологій від постачальників, клієнтів або місцевої громади.

Розгляд процесу формування інтелектуального капіталу будівельних підприємств передбачає поєднання двох головних підходів – трансформації складових частин інтелектуального капіталу та типів знань організації, а саме стратегічного бачення нематеріальних ресурсів та їхньої конвертації, а також оперативного підходу до конвертації знань.

Ієрархічність формування інтелектуального капіталу будівельних підприємств включає: перехід по вертикалі зверху донизу – від трансформації ключових елементів інтелектуального капіталу до розташованих внизу загальних конвертованих знань та перехід по вертикалі знизу нагору – від первинних знань, їхньої індивідуальної конвертації до загальної конвертації знань підприємства. Такий перехід може характеризувати тісну взаємодію клієнтів та робітників будівельних підприємств або користування клієнтською інформаційною системою.

Згідно поглядів Е. Амманна, в процесі формування інтелектуального капіталу беруть участь як робітники з їхніми особливими компетенціями та нормами організаційної поведінки (з боку входу ресурсів), так і зовнішні структурні джерела – інформаційна система, процедура опитування клієнтів (на виході).

У результаті систематизації теоретико-методичних підходів нами визначено, що інтелектуальний капітал це сукупність знань, навичок, умінь людини, можливості сприйняття ними інформації, мислення та генерації ідей, що спрямовує зусилля на забезпечення зростання результативності й ефективності на основі його розширеного відтворення. В інформаційній складовій інтелектуального капіталу центральне місце займає людина. [6, с.115]

У структурно-функціональному розрізі Ю.О. Юрченко розкриває сутність і основні елементи системи управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств, яка створюється на основі системно-ситуаційного підходу до управління інтелектуальним капіталом. Визнання інтелектуального капіталу стратегічно важливим активом

будівельних підприємств, розширене відтворення якого базується на сукупності цілей, принципів, завдань і підсистем, дасть можливість розширити організаційні можливості, стимулювати інноваційну активність, підвищити якість і наукомісткість будівництва у відповідності зі стратегією інноваційного розвитку будівельних підприємств. [7].

Лич В.М. звертає увагу, що наявність формальних ознак накопичення інтелектуального капіталу поєднується у вітчизняних умовах зі стагнацією організаційно-технічного рівня вітчизняних підприємств, збереженням їх низької конкурентоспроможності, згортанням інноваційної діяльності та руйнуванням національної інноваційної інфраструктури. За такої ситуації актуальними стають дослідження зв'язку відтворення інтелектуального капіталу і суспільного добробуту, причин і механізмів, що у вітчизняних умовах розірвали зв'язок між процесами примноження запасу знань, навичок, здоров'я та мотивації населення й зростання еколого-соціально-економічної ефективності національного виробництва. Враховуючи важливу роль будівельних організацій як сфери відтворення людського капіталу варто зазначити, що вагомі джерела поліпшення використання людського потенціалу вітчизняного суспільства містяться саме на мікрорівні. [6, с. 114]

Виокремлення фаз процесу формування інтелектуального капіталу є характерною рисою підходу, запропонованого Л. Едвінссоном. Стадії формування інтелектуального капіталу включають наступні фази: постановка цілі; вимірювання; керівництво; технологічний розвиток; капіталізація; футуризація [8].

Виокремлення перелічених стадій формування інтелектуального капіталу ґрунтується на досвіді фірми Skandia AFS, яка перша в світі у 1991 р. започаткувала функціональний підрозділ з інтелектуального капіталу, який очолив директор з інтелектуального капіталу.

Перша фаза формування інтелектуального капіталу будівельного підприємства означає визначення місії роботи підприємства з урахуванням внутрішніх особливостей та логіки розвитку інтелектуального капіталу. Необхідною умовою здійснення зазначених функцій є структурування та планування організаційної системи будівельного підприємства.

Друга фаза включає розробку контрольних функцій та їх підпорядкування системі обліку.

Третя фаза пов'язана з новим підходом до управління будівельним підприємством, заснованим на знаннях, визначенням орієнтирів розвитку на майбутнє, в першу чергу інноваційних.

Технологічна фаза – це розробка інструментів технологічного розвитку будівельного підприємства, способів утворення нових знань, комунікаційних технологій із метою більш швидкого обміну знаннями.

У фазі капіталізації відбувається «пакування організаційних технологій» з метою їх подальшого використання у виробничому процесі будівництва, а також виокремлення їх інтелектуальних властивостей.

Фаза футуризації – це зосередження діяльності будівельного підприємства на безперервному відновленні, розвитку та примноженні інноваційного капіталу, що було представлено започаткуванням на підприємствах Skandia AFS футуроцентрів.

Фази формування інтелектуального капіталу підпорядковані одна одній, тим не менш, у процесі діяльності будівельного підприємства вони мають впроваджуватися паралельно. Подальше управління сформованим інтелектуальним капіталом – це процес та структура, які використовують, щоб здійснювати два види діяльності: «створення вартості» та «використання вартості» на рівні будівельного підприємства.

Досвід управління знаннями та інтелектуальним капіталом дає підстави для визначення низки підходів до управління інтелектуальним капіталом будівельного підприємства:

- формулювання стратегічного бачення використання інтелектуального капіталу підприємства;
- запровадження моделей управління з метою інтенсифікації координації знань, а саме аудит інтелектуальної власності будівельного підприємства, каталогізація наявних інтелектуальних ресурсів шляхом створення «мапи знань», яка ґрунтується на структурі, пов'язаній з потребами та стратегічним баченням будівельного підприємства; впровадження політики ефективного формування знань, організації, структуризації, планування та нагромадження інтелектуального капіталу; створення в середині підприємства спільнот, метою діяльності яких є сприяння обміну та розповсюдженню великих масивів знань; заохочення навчання протягом життя та інноваційного способу мислення як джерела виявлення нових креативних шляхів впровадження сучас-

них економічних знань у практику діяльності будівельного підприємства; постійне вимірювання нових ідей та знань, визначення системи їхнього захисту та розвитку;

- використання переваг координації знань для оптимізації інноваційних процесів, створення нових товарів або послуг;

- розробка програм ліцензування, встановлення партнерських стосунків з метою максимізації бізнес-можливостей будівельного підприємства на основі ефективного використання інтелектуального капіталу з високою ринковою вартістю передбачає запровадження програм контролю та регулювання виконання контрактів; впровадження стратегій мінімізації податків; використання нормативно-правових програм підвищення здатності будівельного підприємства до визначення, захисту та використання інтелектуальних продуктів, прав заснованих на знаннях;

- бенчмаркінг як інструмент вимірювання ефективності управління інтелектуальним капіталом будівельного підприємства та постановки об'єктивних цілей зростання.

У формуванні інтелектуального капіталу підприємства беруть участь такі елементи:

- економічний потенціал – сукупність наданих та придатних до мобілізації основних джерел, засобів країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу;

- фінансові ресурси – власний, позичений та залучений грошовий капітал, який підприємство використовує для формування власних активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання доходу, прибутку;

- фінансовий потенціал – можливості підприємства одержувати й використовувати фінансові ресурси;

- інноваційний потенціал – сукупність природних і трудових ресурсів, організаційних та інформаційних компонентів, матеріальних умов, що функціонують як єдине ціле в умовах впливу факторів зовнішнього середовища з метою вирішення завдань інноваційної діяльності.

Невід'ємною частиною управління інтелектуальним капіталом будівельного підприємства є управління знаннями. Управління знаннями представляється і як потік, спосіб передачі, інструмент комунікацій із зовнішнім середовищем підприєм-

ства, тобто як механізм підсилення інтелектуального капіталу. Однак управління інтелектуальним капіталом будівельним підприємством це не лише управління знаннями, але й методика розповсюдження управління знаннями: управління напроцудженням знаннєвого потенціалу, підвищення цінності та вартісна оцінка інтелектуального капіталу. Для цього повинні бути прямі взаємозв'язки між роботодавцем різних форм власності (будівельним підприємством, фірмою) та навчальними закладами (професійно-технічне училище, коледж, вищий навчальний заклад), щоб будівельне підприємство безпосередньо приймало участь у «виросуванні» спеціалістів, які найбільше затребувані у будівельній галузі. Тому управління інтелектуальним капіталом слід розглядати як процес, який складається з трьох рівнів. На основному рівні управління знаннями започатковує знаннєву основу розповсюдження інтелектуального капіталу шляхом асиміляції зовнішніх знань, інтеграції внутрішнього знання, створення нового знання. На експансіоністському рівні може бути здійснено підвищення вартості інтелектуального капіталу будівельного підприємства шляхом його експансії (розповсюдження), що в кінцевому випадку може призвести до підвищення цінності підприємства в цілому. На стратегічному рівні управління інтелектуальним капіталом будівельного підприємства, як підсистема загальної системи управління підприємством, має відповідати загальній стратегії розвитку підприємства та здійснювати відповідне регулювання напрямків діяльності згідно загальноприйнятій на підприємстві.

Стійкі конкурентні переваги та примноження цінності будівельного підприємства в економіці будь-якої держави у сучасному світі в першу чергу визначаються наявним інтелектуальним капіталом. Проте, не лише формування інтелектуального капіталу як запоруки ринкової стійкості є першочерговим завданням підприємства, але й управління ним, оскільки інтелектуальний капітал є базисом створення доданої вартості. Підприємства будівельної галузі, які використовують інтелектуальний капітал в якості провідного чинника виробництва, дотримуються основних принципів успішного управління ним, а також розробляють методики ідентифікації наявного інтелектуального капіталу, планування його впливу на всі напрями діяльності, безпосереднього управління та звітності залишаються конкурентноздатними на ринку будівництва.

Інтелектуальний капітал становить основу будівельного підприємства і є провідним капіталом на сучасному етапі розвитку будівельної галузі. Головна функція інтелектуального капіталу заключається у прирості маси прибутку за рахунок формування та реалізації необхідних будівельному підприємству систем знань, речей і відносин, які у свою чергу забезпечують його високоєфективну господарську діяльність. Конкурентною перевагою на ринку будівництва стає оновлення технологій виробництва і його продукції, саме завдяки інтелектуальному капіталу, який задає темп і характер розвитку на сучасному ринку будівництва відбуваються позитивні зміни в структурі організації, управління та використанні інноваційних продуктів, які в свою чергу дають можливість ефективно розвиватися будівельним підприємствам в сучасних складних економічних умовах.

Висновок

Отже, інтелектуальний капітал підприємства – економічна категорія, яка є відносно новим поняттям тому в економічній літературі немає узгодженості у визначенні цієї категорії. Дане поняття іноді ототожнюють з людським капіталом, людськими ресурсами, інтелектуальною власністю, інтелектуальними активами. На нашу думку, інтелектуальний капітал – це в першу чергу людина, яка володіє інтелектом, тобто розумово розвинена і здатна до сприйняття інформації, засвоює знання, аналізує і використовує отриманні знання в практичній діяльності, також це особистість, яка може і хоче постійно займатися самоосвітою та переймати досвід інших індивідів.

Стійкі конкурентні переваги та примноження цінності будівельного підприємства на сучасному етапі розвитку економіки в першу чергу визначаються наявним інтелектуальним капіталом. Будівельні підприємства, які використовують інтелектуальний капітал в якості провідного чинника виробництва, дотримуються основних принципів

успішного управління ним, розробляють методики ідентифікації наявного інтелектуального капіталу завжди будуть конкурентноспроможними на сучасному будівельному ринку.

Список використаних джерел

1. Stewart T.A. The Intellectual Capital. The New of Organizations. N.-Y.-L., 1997. – 270p.
2. Прошак В. Концепція інтелектуального капіталу у сучасній економічній теорії [Текст] / В. Прошак // Вісник Львівського ун-ту.: серія економічна. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2003. – Вип. 32. – С. 598.
3. Лич В.М. Продуктивні соціокультурні основи економіки інтелектуального капіталу. Монографія. Економіка інтелектуального капіталу: сутність та особливості формування в будівництві / За редакцією доктора економічних наук, професора В.М. Лича. – К.: КНУБА, 2017. – 196 с.
4. Ковтуненко К.В., Гутарева Ю.В., Шаповал Я.В. Особливості формування інтелектуального капіталу підприємства // Підприємство. Менеджмент. Маркетинг. Логістика №3–4(4–5), 2012. – С.78–83
5. Eckhard, Ammann A. Hierarchical Modelling Approach to Intellectual Capital Development // Electronic Journal of Knowledge Management. – Volume 8. – Issue 2. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id=xQL>.
6. Лич В.М. Інтелектуальний капітал будівельних підприємств: сутність і проблеми відтворення. Монографія. Економіка інтелектуального капіталу: сутність та особливості формування в будівництві / За редакцією доктора економічних наук, професора В.М. Лича. – К.: КНУБА, 2017. – 196 с.
7. Юрченко Ю.О. Управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств в умовах інноваційного розвитку (автореферат дис.) канд.е.н. 08.00.04, Київ – 2012.
8. Edvinsson, L. Developing intellectual capital Scandia // Long Range Planning. – Vol. 30. – №. 3. – 1997. – P. 366–373.